STUDIA LEDNICKIE V
Poznań — Lednica 1998

ANDRZEJ SIKORSKI
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu Instytut Prahistorii
ANNA WRZESIŃSKA, JACEK WRZESIŃSKI
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

TKANINY Z GROBÓW

Cmentarzysko szkieletowe w Dziekanowicach, gm. Łubowo, woj. poznańskie, stanowisko 22, odkryto przypadkowo w 1964 roku. Od 1991 roku wznowiono systematyczne badania archeologiczne (A. J. Wrzesińscy 1992, s. 103 – 112). Cmentarzysko położone jest na wschodnim brzegu jeziora Lednickiego około 90 m od wczesnośredniowiecznej przeprawy mostowej na Ostrów Lednicki. W wyniku dotychczasowych prac (do końca 1995 roku) przebadano obszar o powierzchni 1903 m^2, odsłaniając 327 grobów szkieletowych i 3 groby puste. Ich chronologię można określić na 2 połowę XI — koniec XII wieku.

Spośród 330 grobów w 12 zaobserwowano niewielkie fragmenty tkanin.

Grób 29/92. Jama grobowa czytelna fragmentarycznie. Kształt w przybliżeniu prostokątny, wymiary — ok. 210 × 60 cm. Krótszy bok od strony wschodniej zaokrąglony. W jamie wystąpił słabo zachowany szkielet osobnika młodocianego zmarłego w wieku *Juvenis*. Osobnik ułożony był na grzbiecie, czaszką na zachód. Grób przecina współczesny przekop o szerokości 1 m, uszkadzając środkowe partie szkieletu i naruszając występujące w grobie przedmioty (ryc. 1).

W grobie wystąpiły: 1 — fragment skórzanej pochewki noża o długości 4,7 cm i szerokości 2,9 cm, z fragmentem bardzo cienkich (0,1 cm) blaszek brązowych (zachowanych częściowo na skórze) ze zniszczonego okucia pochewki; 2 — nóż w pochewce skórzanej z okuciem z brązu o całkowitej długości 8,5 cm, szerokości 2,95 cm i grubości 0,65 cm. Okucie w postaci dużej prostokątnej obustronnej blaszki złączonej 6 nitami zdobione jest drobno wybijanymi dołkami tworzącymi ornament w postaci warkocza (na jednej — górnej stronie) i prosto biegnącej pojedynczej linii falistej; 3 — trzy fragmenty taśmy brązowej o wymiarach nie przekraczających 1,7 × 1,1 cm i grubości 0,1 cm; 4 — fragmenty pasa skórzanego z brązowymi okuciami w postaci cienkiej prostokątnej, płaskiej blaszki o wymiarach 3,9 × 2,4 cm, z tkwiącym wewnątrz fragmentem skóry. Blaszka złączona jest czterema nitami z podkładkami zdobionymi wybijanymi dołkami. Na obu powierzchniach okucia drobno wybijane dołki tworzą ornament w postaci warkocza oraz linii falistej. Blaszce tej towarzyszyła

Ryc. 1. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Rzut poziomy grobu 29/92 wraz z zabytkami.

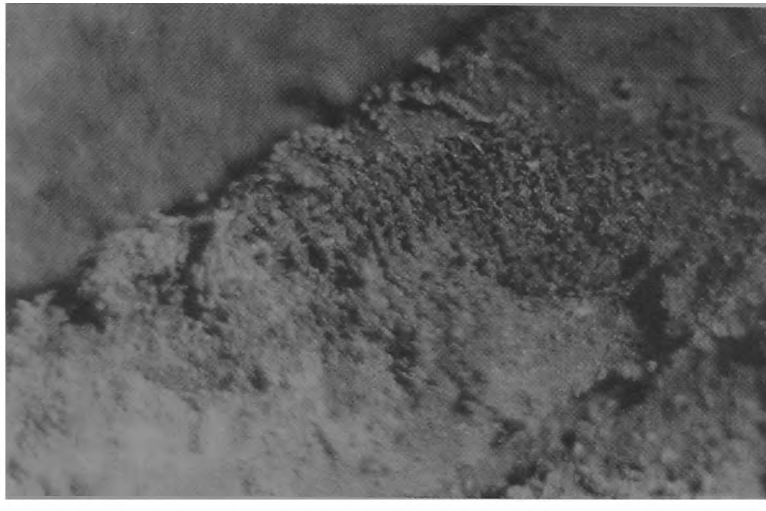

Ryc. 2. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Grób 29/92 — fragment tkaniny in situ (por. ryc. 1A).

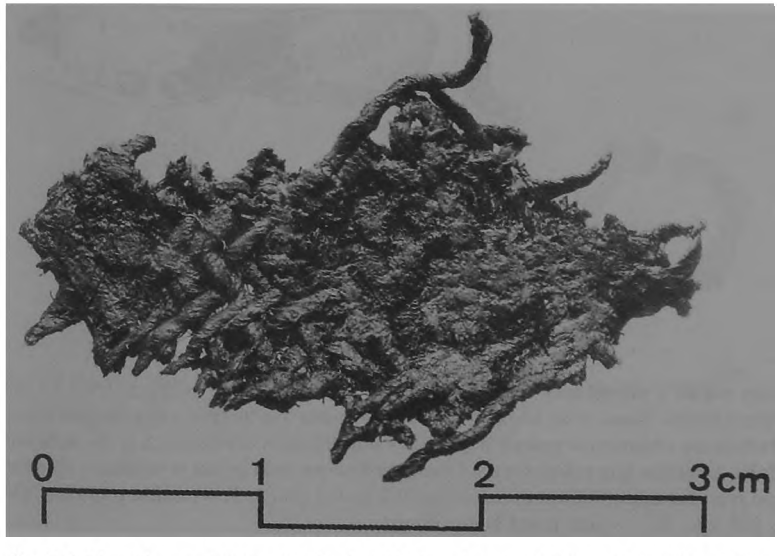

Ryc. 3. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Grób 29/92 — fragment tkaniny z odzieży (por. ryc. 1B).

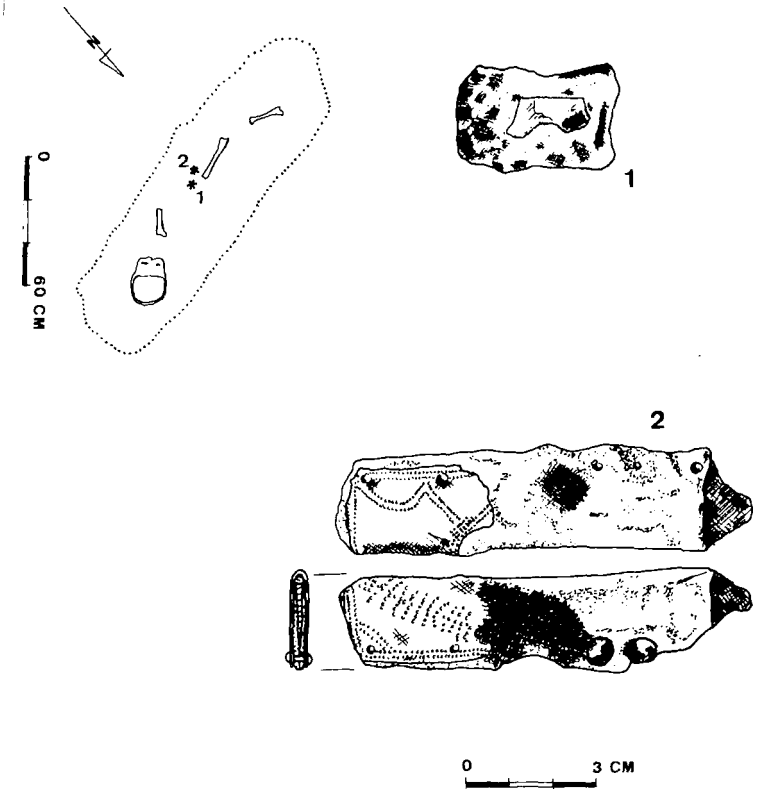

Ryc. 4. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Rzut poziomy grobu 1/93 wraz z zabytkami.

inna wąska i prostokątna tworząca „pętelkę" (Schlaufe) o wymiarach 1,9 × 3,1 cm spięta trzema nitami wraz ze skórą tkwiącą wewnątrz. Na blaszce widoczny jest gorzej zachowany ornament w postaci fragmentów linii falistych utworzonych przez wybijane dołki. Okuciom tym towarzyszyły 4 małe stożkowate rurki (puste w środku) o długości nie przekraczającej 1,8 cm i średnicy od 0,2 do 0,6 cm (A. J. Wrzesińscy 1993, s. 174 – 175, ryc. 7C — stan przed konserwacją).

Nóż tkwiący w skórzanej pochewce z ozdobnymi okuciami znajdował się przy lewym przedramieniu zmarłego. Pod pochewką wystąpiły dwa fragmenty tkaniny leżące

bezpośrednio jedna na drugiej. Stan zachowania tkaniny górnej (ryc. 1A; 2), zalegającej tuż pod pochewką, uniemożliwił jej konserwację. Zachował się natomiast fragment dolnej — leżącej pod nią (ryc. 1B; 3).

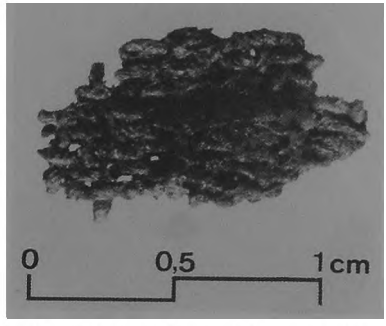

Ryc. 5. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Grób 1/93 — fragment tkaniny z woreczka.

Grób 1/93. Jama grobowa o zarysie prostokątnym i wymiarach 165 × 50 cm. Szkielet dziecka zmarłego w wieku *Infans II*, około 10 roku życia ułożonego na grzbiecie, czaszką na wschód (ryc. 4).

W grobie wystąpiły: 1 — na prostokątnym fragmencie skóry o wymiarach 3,5 × 2,2 cm niewielkie (nie przekraczające 1,2 × 0,8 cm) ułamki blaszki brązowej z fragmentem nita; 2 — nóż w pochewce skórzanej z ozdobnym okuciem brązowym, o całkowitej długości — 9,2 cm, szerokości 2,2 cm i grubości 0,65 cm (wymiary łącznie z pochewką).

Okucie w postaci prostokątnej blaszki o wymiarach 3,3 × 2,0 cm zdobione jest rzędami wybijanych guzków ułożonych w podwójny rząd przy krawędziach zewnętrznych, oraz ukośnych rzędów na jednej i girlandy na drugiej powierzchni. Okucie

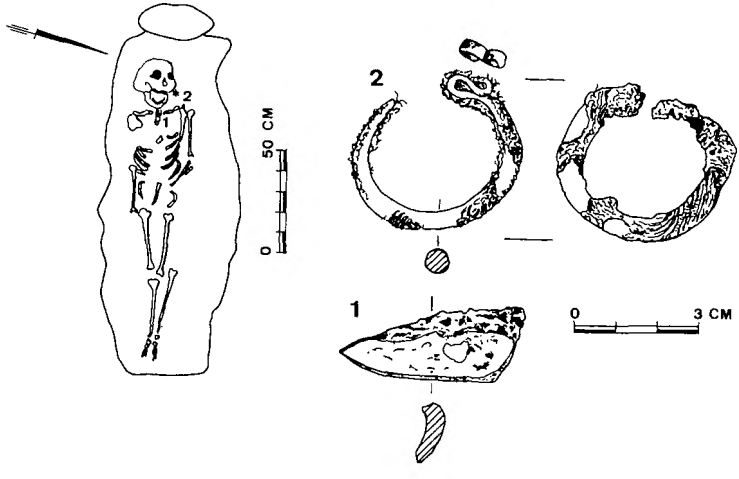

Ryc. 6. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Rzut poziomy grobu 36/94 wraz z zabytkami.

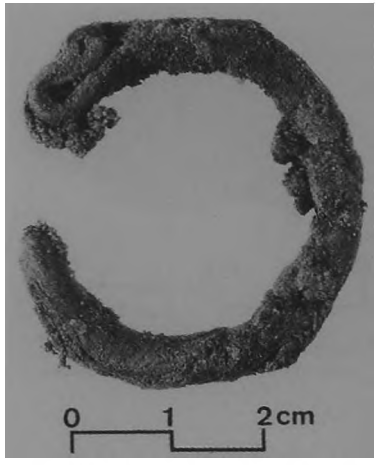

Ryc. 7. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Kabłączek skroniowy z grobu 36/94 (por. ryc. 6).

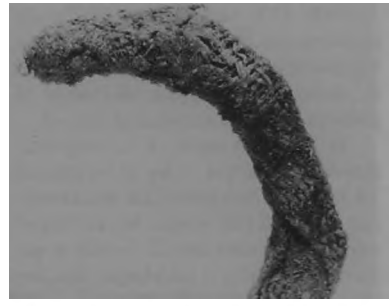

Ryc. 8. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Kabłączek skroniowy z grobu 36/94 z oplatającą go tkaniną.

złączone jest dwoma małymi nitami. Dwa inne nity o dużych (średnica 0,7 cm) główkach spinają pochewkę w miejscu wejścia noża.

Na brązowej blaszce, tkwiącej na skórze, znalezionej na wysokości pasa z lewej strony wystąpił fragment tkaniny (ryc. 4,1).

Do obu stron pochewki noża, występującego przy lewym biodrze, przywierały fragmenty tkaniny (ryc. 4,2; 5).

Grób 36/94. Jama o zarysie prostokątnym i wymiarach 165 × 65 – 70 cm. W grobie pochowano dorosłą kobietę, zmarłą w wieku *Adultus*, w 22 – 25 roku życia. Szkielet ułożony na grzbiecie, czaszką na zachód. Za głową, na zachodniej krawędzi jamy, pojedynczy kamień o wymiarach 35 × 30 × 15 cm (ryc. 6).

W grobie wystąpiły: 1 — kolec kościany; 2 — brązowy, platerowany srebrem kabłączek skroniowy z esowatym uszkiem, o średnicy wewnętrznej 3,2 × 3,4 cm i średnicy drutu 0,55 cm.

Kabłączek skroniowy, leżący na lewej gałęzi żuchwy, owinięty był (spiralnie?) tkaniną (ryc. 6,2; 7; 8; 9). Do kabłączka przylegały niewielkie fragmenty skóry (opaska skórzana?).

Grób 49/94. Jama grobowa w kształcie regularnego prostokąta uszkodzona w partii wschodniej, brak pełnego zarysu. Uchwycona fragmentarycznie na długości 155 cm, o szerokości 70 cm. W grobie pochowano dziecko zmarłe w wieku *Infans II*, około 10 roku życia. Szkielet bardzo słabo zachowany ułożony na grzbiecie, czaszką na zachód (ryc. 10).

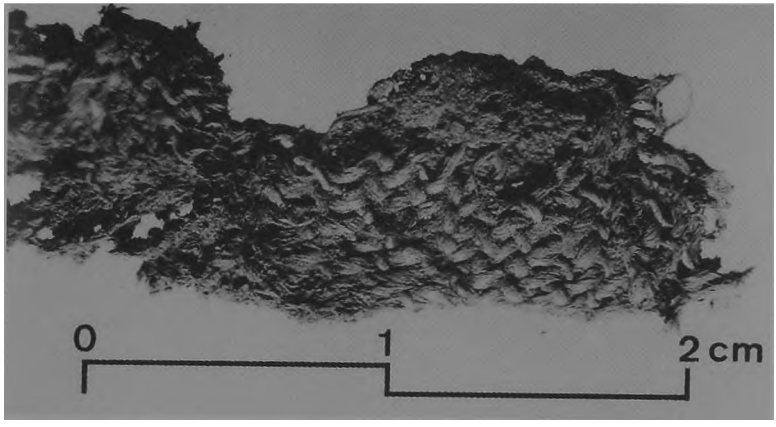

Ryc. 9. Dziekanowice, gm. Łubowo, sta. 22. Fragment tkaniny zdjęty z kabłączka skroniowego z grobu 36/94.

W grobie wystąpiły: 1 — cztery srebrne kabłączki skroniowe (dwa zachowane fragmentarycznie z drutu o średnicy 0,2 cm, jeden o średnicy wewnętrznej 0,9 × 1,1 cm z esowatym uszkiem, zdobionym równoległymi żłobkami, oraz jeden o średnicy wewnętrznej 0,9 × 1,25 cm z niezdobionym esowatym uszkiem); 2 — ok. 1/2 monety — krzyżówki z XI wieku, o czasie obiegu najdalej do początków XII[1].

Kabłączek skroniowy z niezdobionym esowatym uszkiem wystąpił na prawej skroni wraz z tkaniną przywartą do fragmentu skóry z opaski (?), zadokumentowanej jedynie *in situ* (ryc. 10A).

Grób 64/94. Jama grobowa o zarysie prostokątnym i wymiarach 180 × 60 – 70 cm. W grobie pochowano dziecko zmarłe w wieku *Infans I*, około 5 – 7 roku życia. Szkielet bardzo słabo zachowany — czytelne: czaszka, górne partie tułowia i kończyn górnych. Szkielet ułożony na grzbiecie, czaszką na zachód (ryc. 11).

W grobie wystąpiły (A. J. Wrzesińscy 1995, s. 210 – 213): 1 — dziewięć kabłączków skroniowych (o średnicy od 0,9 × 0,7 cm do 1,15 × 1,1 cm); 2 — siedem paciorków z cyny (o wymiarach ok. 2,3 × 0,7 – 0,65 cm); 3 — cztery paciorki szklane (dwustożkowaty niebieski, kulisty szarobiały, spiralny żółty, beczułkowaty brązowoszary); 4 — drobne fragmenty drutu brązowego; 5 — pusta skórzana pochewka noża o długości 6 cm i szerokości 2,5 cm łączona w dolnej partii nitem i zachowanym na jednej powierzchni brązowym okuciem z ornamentem w postaci rzędów (?) wybijanych dołków.

Kabłączki skroniowe, paciorki szklane i cynowe, oraz drut brązowy przymocowane

[1] Szczegółową analizę monet wykonał prof. dr hab. Stanisław Suchodolski. Groby z monetami z omawianego cmentarzyska są tematem odrębnego opracowania.

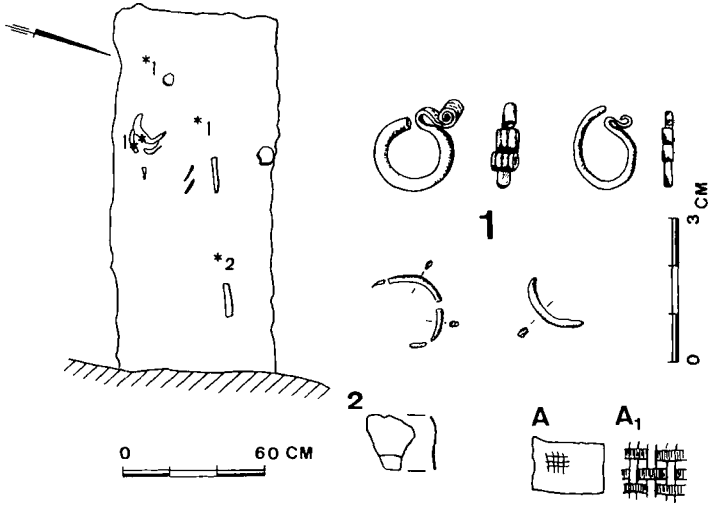

Ryc. 10. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Rzut poziomy grobu 49/94 wraz z zabytkami. A — fragment skóry z tkaniną; A_1 — schemat splotu tkaniny.

były do opaski zawiązanej (?) z tyłu głowy dziecka. Długość opaski *in situ* 31,5 cm, a jej szerokość 1,8 – 1,9 cm (ryc. 11A; 12).

Grób 49/95. Jama grobowa o kształcie nieregularnego prostokąta posiadała wymiary 210 × 85 – 90 cm. W grobie pochowano mężczyznę zmarłego w wieku *Maturus*, około 45 – 50 roku życia. Szkielet wyprostowany, ułożony na grzbiecie, czaszką na wschód (ryc. 13). Północna partia jamy grobowej została nieznacznie (2 – 3 cm) przegłębiona. Dzięki temu prawa strona zmarłego przesunęła się i osunęła ku krawędzi jamy (przechylenie się deski stanowiącej podkład ?). Natomiast lewa strona zmarłego (zalegająca nieco wyżej) została uszkodzona wkopem młodszej jamy grobowej (grób 48/95). Pod pasem miedniczym wystąpiło pięć drobnych otoczaków (o średnicy od 5 do 10 cm). W wypełnisku jamy grobowej znajdowały się węgle drzewne, oraz kamienie (liczniej przy czaszce i po lewej stronie tułowia).

W grobie wystąpiły: 1 — nóż żelazny o długości 11,8 cm, szerokości 1,3 cm, grubości tylca 0,28 cm; 2 — ozdoba z brązu w kształcie pięciolistnej koniczynki o średnicy 1,1 cm i grubości 0,5 cm z przywierającymi do jej powierzchni fragmentami skóry; 3 — ćwiartka krążka monetopodobnego oraz fragment krzyżówki saskiej z 1 połowy XI wieku; 4 — ściśle przywierające do siebie monety srebrne: cała, którą można datować na lata 1020 – 1034, nieco mniej niż połowa o przybliżonym datowaniu na 2 ćwierć XI wieku, oraz ułamek ok. 1/8 monety silnie zniszczonej prawdopodobnie z 2 połowy X wieku.

W prawej dłoni zmarłego wystąpił fragment krążka monetopodobnego i fragment monety srebrnej, do której przywierała tkanina (ryc. 13A; 14).

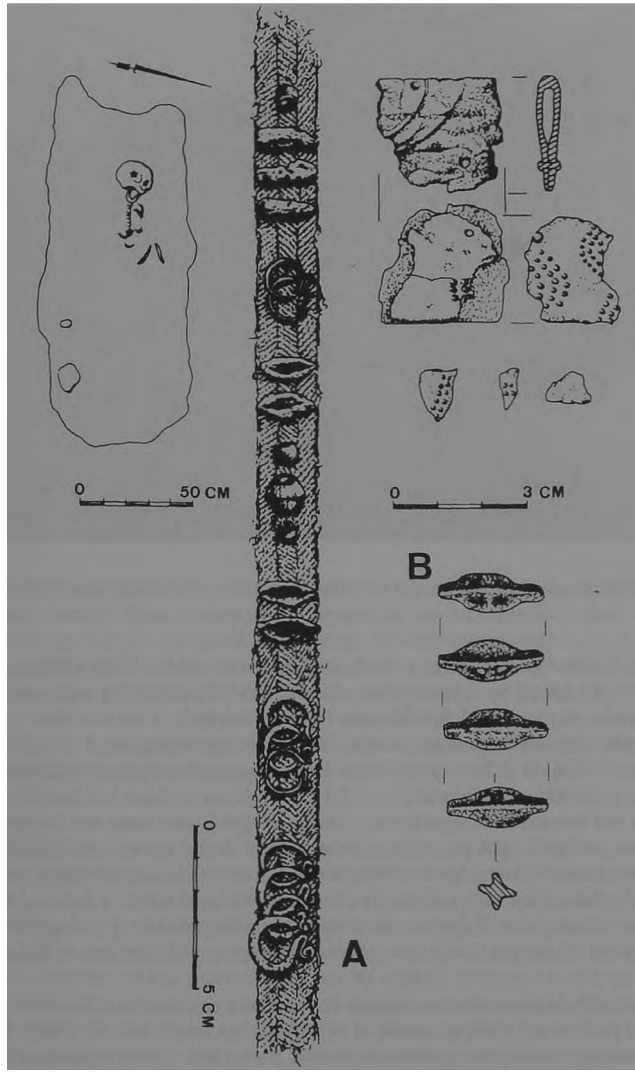

Ryc. 11. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Rzut poziomy grobu 64/94 wraz z zabytkami.
A — rekonstrukcja opaski z zawieszonymi ozdobami; B — najlepiej zachowany paciorek cynowy.

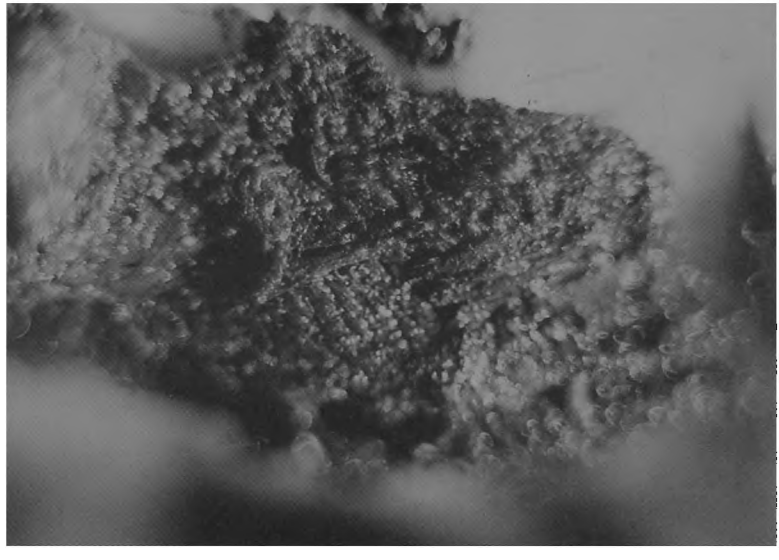

Ryc. 12. Dziekanowice, gm. Łubowo, sta. 22. Fragment opaski z grobu 64/94 in situ (por. ryc. 11A).

Grób 50a/95. We wschodniej partii jamy grobowej grobu 50/95 (kobieta zmarła w 45 – 50 roku życia) wystąpiło skupisko kości ludzkich należące do mężczyzny zmarłego w wieku *Maturus*, ok. 50 – 55 roku życia (ryc. 15).

W grobie (między trzonami kości długich mężczyzny) wystąpiły: 1 — nóż żelazny (o długości 17 cm) w skórzanej pochewce z ozdobnymi brązowymi okuciami. Większe w postaci prostokąta o wymiarach 6,1 × 2,4 cm zdobione rzędami wybijanych guzków związane jest bezpośrednio z pochewką. Okucie to spinają trzy małe nity. Drugie w postaci taśmy o długości 3,5 cm zwężającej się od 2,2 do 1,4 cm w części dolnej spięte jest dwoma nitami. Na jego powierzchni, wzdłuż krawędzi bocznych biegną rzędy wypukłych guzków. Okuciu towarzyszyły (?) trzy stożkowate tulejki z brązu o długości od 2,4 do 3,4 cm; 2 — fragment (ok. 1/6) srebrnej krzyżówki z 3 ćwierci X wieku.

Do jednej strony pochewki noża przywierał fragment tkaniny (ryc. 15A).

Grób 94/95. Jama grobowa o zarysie czworokąta o wymiarach 218 × 130 – 90 cm. W grobie pochowano kobietę zmarłą w wieku *Adultus*, około 30 roku życia. Szkielet wyprostowany, ułożony na grzbiecie, czaszką na zachód. Grób wkopany w starszą jamę grobową (grób 88/95) uszkodził występujący w niej szkielet. Oba groby utworzyły wspólną jamę. Wzdłuż południowej ściany jamy grobowej (grób 88/95) wystąpił rząd kamieni. Przy ścianie północnej kamienie rozmieszczone były mniej regularnie (ryc. 16).

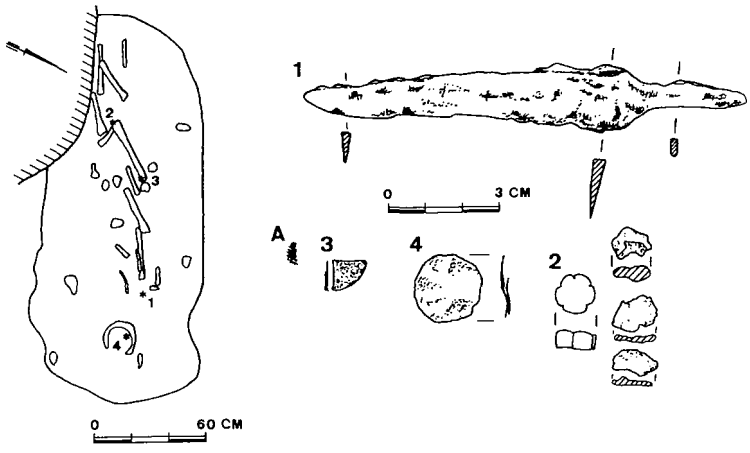

Ryc. 13. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Rzut poziomy grobu 49/95 wraz z zabytkami.
A — fragment tkaniny przywierający do monet (3).

W grobie wystąpiły: 1 — obrączka srebrna z pięciu cienkich drutów tworzących zamknięty obwód. Druty ustawione przemiennie — trzy gładkie, dwa skręcone (o przeciwnym biegu), lecz gładkie od spodu, średnica wewnętrzna — 1,8 cm, szerokość — 0,8 cm; 2 — dwa kabłączki skroniowe platerowane srebrem, z esowatym uszkiem z drutu o średnicy 0,4 cm, średnica wewnętrzna — 2 × 1,8 cm i 1,4 × 1,4 cm; 3 — nóż żelazny o długości 8,3 cm i szerokości 1,4 cm.

W otworze uszka większego kabłączka skroniowego (znalezionego przy prawej gałęzi żuchwy) wystąpiły fragmenty 5 (?) nitek (maksymalna długość 2 cm)[2] (ryc. 16,2A; 17).

Oprócz tkanin wymienionych, a szczegółowo omówionych poniżej zaobserwowano także ich fragmenty w czterech innych grobach. Ich zadokumentowanie, wyeksplorowanie i analizę uniemożliwiały fragmentaryczność i zły stan zachowania. Dwa fragmenty tkanin przywierały do ułamków monet znalezionych w prawych dłoniach zmarłych mężczyzn (grób 61/94 — moneta o czasie obiegu: 3 ćwierć XI wieku i grób 75/94 — moneta o czasie obiegu: 1 połowa XI wieku). Położenie tkanin może sugerować, iż monety owinięte były tkaniną. Być może monety te włożono do woreczków. Podczas konserwacji miecza z grobu 8/94 (A. J. Wrzesińscy 1995, s. 212 – 213, ryc. 5) wśród fragmentów korozji zdjętych z jelca zaobserwowano odcisk (negatyw) tkaniny (ryc. 18). Niewielki strzęp tkaniny (nitek ?) zauważono także przy splocie kilku srebrnych drutów w grobie 40/92.

[2] Fragmenty nitek wyjęto podczas konserwacji kabłączka.

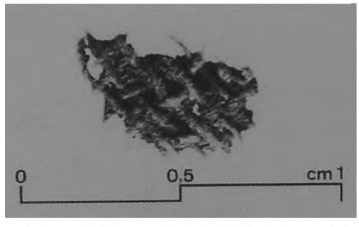

Ryc. 14. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Fragment tkaniny przywierający do monet (por. ryc. 13A).

OMÓWIENIE WYNIKÓW ANALIZY TKANIN

Fragment tkanin (i jednego wyrobu pozatkackiego), które poddano analizom laboratoryjnym, pochodzą z 7 grobów, gdzie złożone zostały: 2 dzieci (grób 1/93 — fragment woreczka; grób 64/94 — opaska), 2 kobiety (grób 36/94 — czółko; grób 94/95 — kawałek sznurka), 1 osobnik młodociany (grób 29/92 — fragment odzieży i resztki woreczka) i 2 mężczyzn (grób 49/95 i 50a/95 — pozostałości woreczków) (por. tabela 1 – 7).

Wymienione groby nie tworzą jakichkolwiek skupień, lecz są rozmieszczone właściwie na całej zbadanej dotąd powierzchni stanowiska.

Łącznie wykonano 450 pomiarów laboratoryjnych, które można było zrealizować dzięki życzliwości dra A. Głazaczowa z Instytutu Biologii Środowiskowej UAM w Poznaniu. Wszystkie próbki pochodzą z wypełnisk grobowych, dokładniej „z poziomu szkieletów" i stanowią fragmenty — co najmniej — trzech grup tkanin, zaliczanych do:

/I/ nakryć głowy (grób 64/94; 36/94)

/II/ resztek odzieży (z pobliża kości miednicy — grób 29/92)

/III/ pozostałości woreczków przytroczonych do pasa lub będących pojemnikami organicznymi na obol zmarłych (grób 29/92; grób 1/93; grób 49/95 i 50a/95).

Osobno zostaną przedstawione wyniki ekspertyz jedynego wyrobu pozatkackiego, czyli sznurka (grupa /IV/), za pomocą którego był przyszyty kabłączek skroniowy do opaski, lub czółka na głowie zmarłej (grób 94/95).

Wyniki badań laboratoryjnych zostaną omówione w obrębie tychże grup wyrobów /I – IV/, począwszy od analiz włókien elementarnych, poprzez pomiary grubości nici, określenie skrętu przędzy, techniki wykonania, gęstości, kończąc na — ewentualnym — barwieniu wyrobu tkackiego. Stan zachowania poszczególnych próbek tkanin uniemożliwiał — co zrozumiałe — wykonanie wszystkich pomiarów i ekspertyz, dlatego uzyskany obraz i ocena poziomu technicznego tkactwa na pewno wyda się niepełna, aczkolwiek — przynajmniej w jakimś stopniu — odzwierciedlająca XI – XII-wieczne umiejętności dziekanowickich wytwórców (A. J. Wrzesińscy 1995, s. 211 – 213).

I. Surowce włókiennicze

Wszystkie pozostałości materiałów tekstylnych z cmentarzyska zostały wykonane z wełny owczej. Łącznie wykonano 180 pomiarów grubości włókien elementarnych, uzyskując następującą serię średnich grubości:

- grupa I — 0,026 mm (opaska i tkanina na czółku)
- grupa II — 0,027 mm
- grupa III — 0,026 mm (grób 1/93); 0,020 mm (grób 49/95); nie określono grubości włókien w przypadku znalezisk z grobu 50a/95 i z grobu 29/92 — tkaniny te znane są bowiem tylko ze zdjęć i rysunków
- grupa IV — 0,013 – 0,026 mm

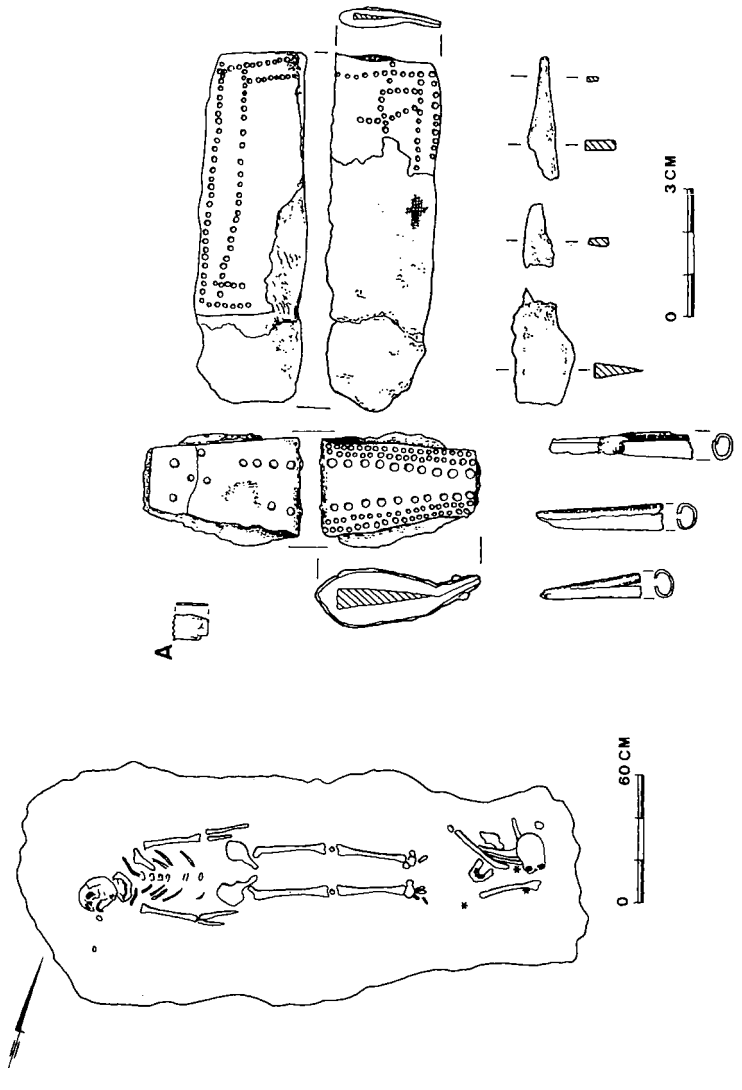

Ryc. 15. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Rzut poziomy grobu 50a/95 wraz z zabytkami.
A — Fragment monety przylegający do pochewki noża.

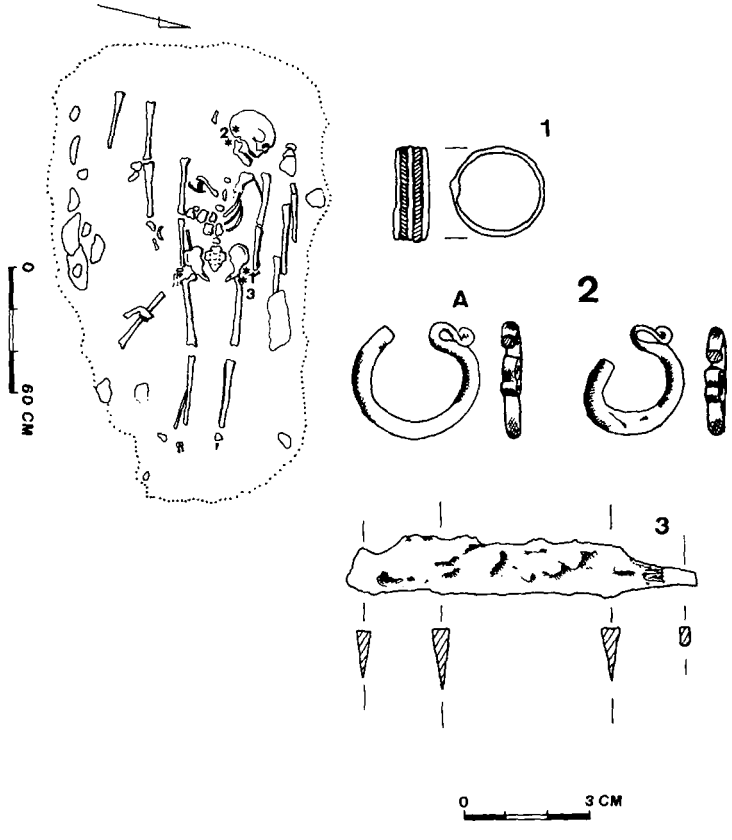

Ryc. 16. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Rzut poziomy grobu 94/95 wraz z zabytkami.
A — miejsce występowania nitek.

Uzyskane serie wyników „mieszczą się" w znanych przedziałach grubości surowca wełnianego, jaki wykorzystywany był we wczesnym średniowieczu. Niestety, trudno cokolwiek powiedzieć o zawartości włókien rdzeniowych, podobnie jak o nierównomierności włókien. Niemniej, dość zbliżone średnie wartości pomiarów mogą sugerować, iż względnie małe zróżnicowanie grubości włókien mogło być efektem stosowania lepszego gatunku wełny lub sortowania surowca (J. Maik 1988, s. 54 – 56).

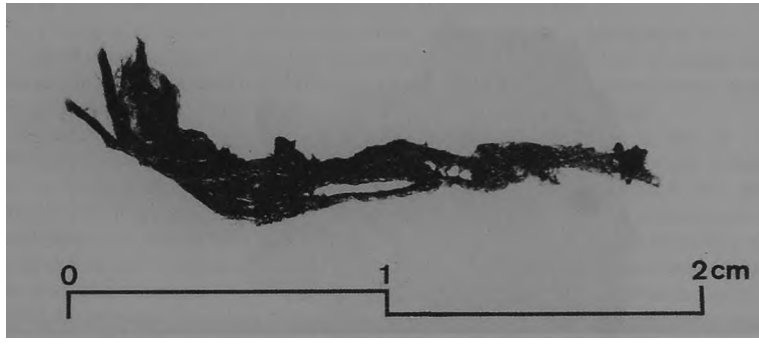

Ryc. 17. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Fragment sznura-nitek mocującego kabłączek skroniowy z grobu 94/95 (por. ryc. 16A).

II. Przędza

Znalezione fragmenty tkanin wełnianych pozwalają stwierdzić, że wszystkie nitki były silnie skręcone w prawo /ZZ/. Zaobserwowano jednak określone różnice w grubość przędzy, tworzącej osnowę /O/ i wątek /W/, w poszczególnych rodzajach wytworów:

- Grupa I. Opaska: średnia grubość przędzy O, skręcanej z dwóch nitek /Z/2ZZ, w skręcie prawym wynosi 0,957 mm, natomiast W /Z/2ZZ/ — 0,981 mm. Zarejestrowano też zróżnicowanie średnich grubości nitek, które wynosiły odpowiednio dla O — 0,478 mm (skręcone w prawo z około 18 – 19 włókien elementarnych) i W — 0,490 mm (por. tabela 1).
  Czółko: (?) — nie określono grubości (mieliśmy do dyspozycji wyłącznie zdjęcie), (por. tabela 2).
- Grupa II. Tkanina o średniej grubości przędzy: O — 0,738 mm; W — 0,833 mm (por. tabela 3).
- Grupa III. Woreczek (grób 1/93) o średniej grubości przędzy O — 0,434 mm; W — 0,545 mm (por. tabela 4).

Woreczek (grób 49/95) o średniej grubości O — 0,285 mm; W — 0,351 mm (próbka zachowana szczątkowo), (por. tabela 5).

Woreczki (grób 29/92 i 50a/95) — nie określono grubości, bo dysponowaliśmy wyłącznie zdjęciami i rysunkami tkanin (por. tabela 6).

W analizowanym materiale potwierdzony został wyróżniony podział cieńszej przędzy z przeznaczeniem na nici O i grubszej na W, co odzwierciedla specyfikę średniowiecznego warsztatu, w którym dobierano odpowiednią przędzę osnowową i wątkową (J. Maik 1988, s. 119 – 120). Zastosowanie przędzy o jednakowym skręcie /ZZ/ decydowało o tym, że zwykle uzyskiwano tkaninę o mniej wyrazistej fakturze powierzchni (nawet przy splotach ukośnych). Przędza jednokierunkowa ZZ bywa uznawana raczej za „archaiczną", chociaż zdecydowanie przeważała w inwentarzach do końca X/początku XI wieku (por. J. Maik 1988, s. 123).

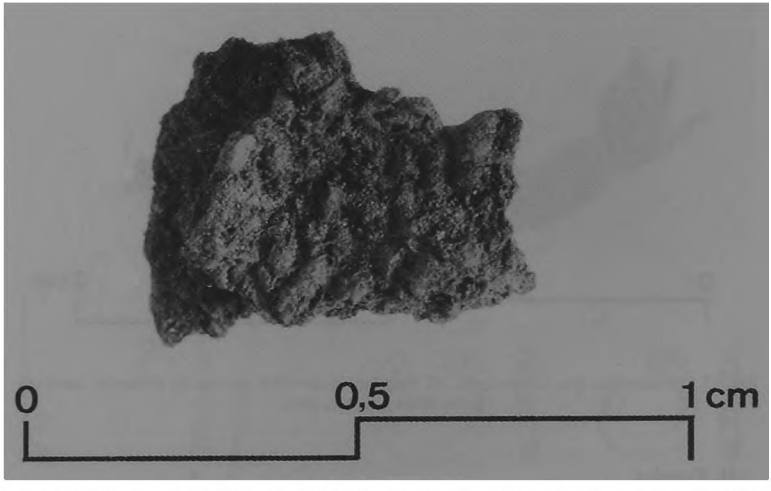

Ryc. 18. Dziekanowice, gm. Łubowo, stan. 22. Fragment negatywu tkaniny z jelca miecza z grobu 8/94.

Nieco miejsca poświęcić trzeba sznurkowi — *nitce* (grupa IV), który został skręcony w lewo /S/, z pięciu nitek (te zaś skręcono w prawo — 5Z). Ostateczna grubość tegoż wyrobu wynosi 1,740 mm, natomiast średnia grubość nitek oscyluje w granicach 0,3 mm (por. tabela 7).

Skręcone lub plecione sznurki były rejestrowane i na innych stanowiskach, niemniej dziekanowickie znalezisko wydaje się ciekawe z kilku powodów. Po pierwsze, znamy funkcję sznurka, wiemy bowiem, że służył on do zamocowania kabłączka skroniowego do nakrycia głowy zmarłej, nie wykluczając tym samym pewnych funkcji ozdobnych. Pośrednio stanowi informację o domniemanym „masywnym" nakryciu, bo prawie 2 mm „nitka" na pewno nie mogła być zastosowana do „delikatnej" przepaski. Można zatem postawić tutaj hipotezę, że zmarła z grobu 94/95 miała na głowie czółko.

Grubość sznurka z Dziekanowic jest porównywalna ze znaleziskiem z Dębczyna (stan. 53), gdzie pusty kabłączek skroniowy, typu pomorskiego, przyszyto do czółka nicią 1,617 mm (por. A. Sikorski 1989/90, s. 163).

III. Splot

Wszystkie fragmenty tkanin trzeba zaklasyfikować do tkanin wełnianych, nie spilśnionych, uwzględnionych w typologii J. Maika (1988) dla tkanin pomorskich (typy 1 – 14). Zły stan zachowania kilku próbek utrudnił w pewnym stopniu wykonanie niezbędnych ekspertyz, które — mimo wszystko — starano się przeprowadzić bardzo skrupulatnie, wykorzystując również dokumentację fotograficzną i rysunkową.

W grupie I rozpoznano splot skośny 2/2, łamany w osnowie (opaska), oraz splot skośny 2/1 (czółko).

W grupie II — tkaniny wykonano także w splocie skośnym 2/2.

W grupie III — wszystkie próbki utkane zostały w splocie płóciennym 1/1.

Dokładniejsza analiza pozwala wyciągnąć kilka wniosków, które w obrębie poszczególnych części ubioru grobowego — ująć można w pewne generalizacje, dotyczące umiejętności i oceny poziomu technicznego miejscowych tkaczy.

I tak, opaska (o szerokości 1,8 – 1,9 cm i długości około 32 cm — por. A. i J. Wrzesińscy 1995, ryc. 3) należy przypuszczalnie do typu 9 (splot skośny 2/2, łamany w osnowie), a więc tkaniny wykonanej w splocie jodełki (J. Maik 1988, s. 38 – 39). Wyrób utkano z przędzy wełnianej w skręcie Z/2Z (z dwóch nitek), zaś średnia grubość nici osnowy wynosiła 0,957 mm, wątku 0,981 (por. tabela 1). Zdecydowaliśmy się zaliczyć do typu 9 omawiany fragment opaski tylko na podstawie rysunku (wykonanego *in situ*), ponieważ zachowana (po konserwacji) próbka w zasadniczy sposób uniemożliwiała dokonanie takiej klasyfikacji. Zastosowanie przez wytwórcę identycznego skrętu nici w O i W nie uwypuklało raczej „interesującej" faktury jodełkowej tkaniny, lecz — w pewien sposób — ją maskowało. Dość urozmaicony raport 21/4 sprawia, że uzyskano ciekawy efekt w postaci trzech pasów, co 8, 6, 7 nici osnowy. Wypada zatem stwierdzić, że decyzja o wykorzystaniu przędzy w skręcie ZZ — w niniejszym przypadku — może wskazywać na pewne braki warsztatowe tkacza (które zostały zresztą znakomicie zatuszowane po przyszyciu do opaski m. in. 9 kabłączków skroniowych, 7 cynowych ozdób — „paciorków", 4 szklanych paciorków i bliżej nieokreślonych funkcjonalnie kawałków skręconego (?) drutu brązowego — por. A. i J. Wrzesińscy 1995, s. 210 – 213).

Wełnianą opaskę z grobu dziecka zaliczyć więc trzeba do znalezisk unikatowych, podobnych do wczesnośredniowiecznych tkanin typu 10 (?), rejestrowanych dość często od XI po XIII wiek (por. J. Maik 1988, s. 78 – 79). Trzeba też dodać, że skręcanie nici osnowy lub wątku z 2 – 3 cieńszych nitek w przypadku opaski (lub krajki), było czynnością intencjonalną, która wzmacniała tkaninę, a otrzymywana w ten sposób przędza o grubości około 1 mm, gwarantowała odpowiednią wytrzymałość wyrobu (por. J. Gula, J. Maik 1980, s. 388).

Równie interesujące są pozostałości tkaniny, jaka zachowała się przy kabłączku skroniowym w grobie 36/94 (por. tabela 2). Były to nie spilśnione fragmenty, w splocie 2/1 (wykonane z przędzy o skręcie ZZ), które można zaliczyć do typu 3 (por. J. Maik 1988, s. 68). Rozpoznanie skrętu, splotu i gęstości (gatunek III), opiera się na analizie zdjęcia, która — co oczywiste — może wzbudzać pewne wątpliwości (szczególnie w zakresie prawidłowego określenia skrętu). Niezależnie od tego wiadomo, że splot 3-nitkowy (w wariancie typu 3, 4 i nawet 6) uchodzi za najdoskonalszy i najpopularniejszy w okresie od XI po I połowę XIV wieku (por. J. Gula, J. Maik 1980, s. 390 – 391).

Istotnym szczegółem jest fakt, że omawiane pozostałości tkaniny „przywarły" do skóry, co — z dużym prawdopodobieństwem — może sugerować, że zmarła miała na głowie czółko, obszyte tkaniną, do której przyszyte zostały kabłączki skroniowe (por. H. Kóčka-Krenz, P. Pawlak, A. Sikorski 1995, s. 288 – 290).

Resztki odzieży (?), w jakiej złożono zmarłą (-ego) do grobu 29/92, „przyległej" do pochewki noża, wykonane zostały w splocie skośnym 2/2. Fragmenty nie spilśnionej tkaniny, utkanej z przędzy w skręcie ZZ (gatunek IV), zaliczamy do typu 7. Wyroby

tego typu znane są przede wszystkim z grodów, stanowisk protomiejskich i miast, rzadziej z cmentarzysk. Znaleziska te zwykle są datowane w przedziale od VII/VIII aż po połowę XIV wieku, jednak najczęściej odnotowywano je w seriach X – XII w. (J. Maik 1988, s. 73).

Fragmenty tkanin, będących zapewne pozostałościami woreczków w splocie płóciennym 1/1 (skręt ZZ). Należą zatem do typu 1, nie spilśnionych tkanin wełnianych gatunku III. Ten typ tkanin został dość dobrze poświadczony zarówno na średniowiecznych stanowiskach osadowych, jak i na cmentarzyskach (por. A. Sikorski 1989/90, s. 162 – 165; P. Pawlak, A. Sikorski 1995, s. 131 – 133 — tam dalsza literatura). Ramy czasowe tychże znalezisk zamykają się w przedziale od IX po XV wiek (J. Maik 1988, s. 62).

Woreczki-sakiewki, do których wkładano „drobniejsze" elementy wyposażenia grobowego wykonywano zwykle z gatunku III i IV tkanin. Wydaje się to zrozumiałe, ze względu na funkcję i wymaganą trwałość tych pojemników organicznych, gdzie wkładano noże, krzesiwa, monety itp. (por. A. Sikorski 1989/90, s. 161 – 165). Trudno więc na podstawie wyrobów płóciennych wyrokować o umiejętnościach miejscowych wytwórców, którzy w tym przypadku utkali swój wyrób na krośnie dwunicielnicowym, typowym raczej dla wytwórczości domowej do końca XI wieku.

Na koniec trzeba wskazać na interesującą obserwację, poczynioną na tym stanowisku. W kilku grobach (49/95, 61/94 i 75/94) znaleziono bowiem monetę, którą — jak się zdaje — włożono do dłoni zmarłego w specjalnym woreczku! Na pewno stanowi to pewne *novum* w zakresie wczesnośredniowiecznej kultury symbolicznej na terenie Wielkopolski lub — czego nie można wykluczyć — element, który umykał uwadze dawniejszym badaczom cmentarzysk tego okresu.

WNIOSKI

Reasumując, stwierdzić można, iż tkaniny z Dziekanowic (stan. 22), stanowią skromny, acz „typowy" dla tego rodzaju znalezisk zbiór, jaki — o ile to możliwe — daje się zarejestrować na cmentarzyskach z XI – XII wieku. Dość słabo rozpoznana średniowieczna „odzież pogrzebowa" w zasadniczy sposób utrudnia ocenę i właściwą interpretację standardowych tekstyliów, które — zgodnie z podejmowanymi czynnościami symbolicznymi — winne towarzyszyć zmarłemu. Zarejestrowane co najmniej cztery typy tkanin (typ 1, 3, 7, 9), wykonanych w gatunku III i IV, może sugerować, iż mamy do czynienia z asortymentem, jaki mógł być wykonany na „archaicznym" krośnie pionowym, nie wykluczając zastosowania wydajniejszego poziomego krosna podnóżkowego (por. J. Maik 1988, s. 153 – 154, 161). Można więc mówić o względnie wysokich umiejętnościach miejscowych wytwórców, którzy z powodzeniem realizowali zamówienia na wykonywanie tkanin „na co dzień" i tych okazjonalnych, w jakich składano zmarłych do grobu (derki, płaszcze, tuniki). Rekonstrukcja tego ostatniego zestawu tekstyliów, które udaje się zarejestrować na cmentarzyskach średniowiecznych, gdzie chowano ludność wiejską, z grodów lub miast wymaga dalszych, bardziej intensywnych badań. Być może już w najbliższej przyszłości będzie można odpowiedzieć na pytanie: na ile — i czy w ogóle — różnił się asortyment tkanin w ważnych ośrodkach typu osada, gród, miasto od odzieży rozpoznawanej na cmentarzyskach?

Tabela 1.

Grupa I (nakrycie głowy)

a. opaska (długość *in situ* 31,5 cm, szerokość 1,8 – 1,9 cm) (ryc. 11A; 12)

1. Surowiec: wełna

2. Średnia grubość włókna elementarnego — 0,026 mm

3. Średnia grubość przędzy:

	Składająca się z 2 nitek (w mm)	Średnia grubość nitki (w mm)
Osnowa:	O_1 --- 0,944	0,472
	O_2 --- 0,884	0,442
	O_3 --- 0,979	0,489
	O_4 --- 1,022	0,511
Wątek:	W_1 --- 0,988	0,494
	W_2 --- 1,029	0,514
	W_3 --- 0,797	0,398
	W_4 --- 1,004	0,502
	W_5 --- 1,086	0,543

3.1. Średnia wartość grubości przędzy, skręconej z 2 nitek:

O — 0,957 mm

W — 0,981 mm

3.2. Średnia wartość pomiarów grubości nitek, tworzących:

O — 0,478 mm

W — 0,981 mm

4. Skręt przędzy: Z/2Z

5. Splot skośny 2/2, tkanina nie spilśniona, typ 9 (wg J. Maik 1988)

6. Gęstość tkaniny: O — 6; W — 12 nici/1 cm (gatunek III/IV)

7. Barwienie — na czarno (być może jest to efekt konserwacji)

8. Grób 64/94, dziecko *Infans I*, (5 – 7 lat)

Tabela 2.

Grupa I (nakrycie głowy)

b. czółko — ekspertyza na podstawie zdjęcia tkaniny, owijającej kabłączek skroniowy (ryc. 6,2; 7; 8; 9)

1. Surowiec:?

2. Średnia grubość włókna elementarnego — ?

3. Średnia grubość przędzy — ?

4. Skręt przędzy: prawdopodobnie ZZ

5. Splot skośny 2/1, tkanina nie spilśniona, typ 3

6. Gęstość tkaniny: O — 14; W — 12 nici/1 cm (gatunek III)

7. Barwienie:?

8. Grób 36/94, kobieta, *Adultus*, (22 – 25 lat)

Tabela 3.

Grupa *II* (resztki odzieży)

a. fragment tkaniny z okolicy kości miednicy (ryc. 1B; 3)

1. Surowiec: wełna

2. Średnia grubość włókna elementarnego — 0,027 mm

3. Średnia grubość przędzy:

	Średnia grubość nitki (w mm)	Wartość min.	Wartość max.
Osnowa:	O_1 — 0,760	0,650	1,014
	O_2 — 0,767	0,650	0,806
	O_3 — 0,707	0,572	0,806
	O_4 — 0,718	0,598	0,832
Wątek:	W_1 — 0,853	0,806	0,910
	W_2 — 0,832	0,728	0,884
	W_3 — 0,848	0,728	0,988
	W_4 — 0,798	0,754	0,832

3.1. Średnia grubość przędzy tworzącej:
O — 0,738 mm
W — 0,833 mm

4. Skręt przędzy: ZZ

5. Splot skośny 2/2, tkanina nie spilśniona, typ 7

6. Gęstość tkaniny: O — 10; W — 8 nici/1 cm (gatunek IV)

7. Barwienie:?

8. Grób 29/92, osobnik młodociany, *Juvenis*

Tabela 4.

Grupa III (pozostałości woreczków)

a. tkanina z pochewki skórzanej noża (ryc. 4,2)

Seria I

1. Surowiec: wełna

2. Średnia grubość włókna elementarnego — 0,026 mm

3. Średnia grubość przędzy:

	Średnia grubość nitki (w mm)	Wartość min.	Wartość max.
Osnowa:	O_1 — 0,433	0,390	0,468
	O_2 — 0,433	0,416	0,442
	O_3 — 0,485	0,442	0,520
	O_4 — 0,437	0,416	0,442
Wątek:	W_1 — 0,520	0,494	0,546
	W_2 — 0,530	0,520	0,546
	W_3 — 0,520	0,468	0,572
	W_4 — 0,432	0,416	0,442

	W_5 --- 0,499	0,468	0,520
	W_6 --- 0,484	0,468	0,520

3.1. Średnia grubość przędzy tworzącej:

O — 0,447 mm

W — 0,497 mm

4. Skręt przędzy: ZZ

5. Splot płócienny 1/1, tkanina nie spilśniona, typ 1

6. Gęstość tkaniny: O — 14; W — 12 nici/1 cm (gatunek III)

7. Barwienie:?

Grupa III (pozostałości woreczków)

b. fragment tkaniny „odklejonej" od kawałka dwuwarstwowego woreczka z pochewki noża (ryc. 5)

Seria II

1. Surowiec: wełna

2. Średnia grubość włókna elementarnego — 0,026 mm

3. Średnia grubość przędzy:

	Średnia grubość nitki (w mm)	Wartość min.	Wartość max.
Osnowa:	O_1 --- 0,442	0,390	0,494
	O_2 --- 0,471	0,442	0,520
	O_3 --- 0,325	0,286	0,364
	O_4 --- 0,400	0,312	0,442
	O_5 --- 0,471	0,442	0,520
Wątek:	W_1 --- 0,590	0,494	0,624
	W_2 --- 0,601	0,572	0,624
	W_3 --- 0,585	0,546	0,624
	W_4 --- 0,590	0,572	0,624
	W_5 --- 0,603	0,546	0,650

3.1. Średnia grubość przędzy tworzącej:

O — 0,422 mm

W — 0,594 mm

4. Skręt przędzy: ZZ

5. Splot płócienny 1/1, tkanina nie spilśniona, typ 1

6. Gęstość tkaniny: O — 14; W — 12 nici/1 cm (gatunek III)

7. Barwienie:?

Uwaga: Średnia grubość pomiarów **Serii I i II**:

O — 0,434 mm

W — 0,545 mm

8. Grób 1/93, dziecko, *Infans II* (10 lat)

Tabela 5.

Grupa III (pozostałości woreczków) c. fragment tkaniny „przyklejonej" do monety (ryc. 13A; 14)			
1. Surowiec: wełna (?)			
2. Średnia grubość włókna elementarnego — 0,020 mm			
3. Średnia grubość przędzy:			
	Średnia grubość nitki (w mm)	Wartość min.	max.
Osnowa:	O_1 --- 0,303	0,260	0,338
	O_2 --- 0,275	0,234	0,286
	O_3 --- 0,276	0,234	0,312
Wątek:	W_1 --- 0,281	0,260	0,312
	W_2 --- 0,370	0,338	0,468
	W_3 --- 0,403	0,338	0,494
3.1. Średnia wartość przędzy tworzącej: O — 0,285 mm W — 0,351 mm			
Skręt przędzy: ZZ			
5. Splot płócienny 1/1, tkanina nie spilśniona, typ I			
6. Gęstość tkaniny: O — 14; W — 14 nici/1 cm (gatunek III)			
7. Barwienie:?			
8. Grób 49/95, mężczyzna, *Maturus*, (45 – 50 lat)			

Tabela 6.

Grupa III (pozostałości woreczków) d. fragment tkaniny określonej na podstawie rysunku (ryc. 1A; 2)
1. Surowiec:?
2. Średnia grubość włókna elementarnego — ?
3. Średnia grubość przędzy:?
Skręt przędzy:?
5. Splot płócienny 1/1, tkanina nie spilśniona, typ I (?)
6. Gęstość tkaniny:?
7. Barwienie:?
8. Grób 29/92, osobnik młodociany, *Juvenis*
Grupa III e. fragment tkaniny, zarejestrowanej na pochewce skórzanej noża, zdobionej blachą brązową — rozpoznanie na podstawie dokumentacji rysunkowej (ryc. 15A)
1. Surowiec:?
2. Średnia grubość włókna elementarnego — ?
3. Średnia grubość przędzy:?
4. Skręt przędzy:?
5. Splot płócienny 1/1, tkanina nie spilśniona, typ I (?)
6. Gęstość tkaniny: O — 14; W — 12 nici/1 cm (gatunek III?)
7. Barwienie:?
8. Grób 50a/95, mężczyzna, *Maturus*, (50 – 55 lat)

Tabela 7.

Grupa IV (kawałki sznurka, nici, który służył do przyszycia kabłączka skroniowego do opaski (lub czółka) (ryc. 17)		
1. Surowiec: wełna		
2. Średnia grubość włókna elementarnego — 0,013 – 0,026 mm		
3. Średnia grubość nitek sznurka:		
Średnia grubość (w mm)	Wartość min.	Wartość max.
Nitka nr 10,260	0,260	0,260
Nitka nr 20,250	0,234	0,260
Nitka nr 30,260	0,260	0,260
Nitka nr 40,338	0,312	0,364
Nitka nr 50,391	0,364	0,416
3.1. Średnia grubość nitki — 0,300 mm		
3.2. Średnia wartość pomiarów grubości 5 nitkowego sznurka: 1,740 mm (wartość min. — 1,560 mm; max. 1,950 mm)		
4. Skręt: S/5Z		
8. Grób 94/95, kobieta, *Adultus*, (około 30 lat)		

LITERATURA

Gula J., Maik J. 1980, Zaopatrzenie zamku w Rawie Mazowieckiej w wyroby włókiennicze w końcu XIV i w XV wieku, AP 24, s. 381 – 411.

Kóčka-Krenz H., Pawlak P., Sikorski A. 1995, Grób kobiety z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Poznaniu-Śródce (Przyczynek do interpretacji funkcjonalnej kaptorg), FPP 7, s. 281 – 294.

Maik J. 1988, Wyroby włókiennicze na Pomorzu z okresu rzymskiego i ze średniowiecza, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź.

Pawlak P., Sikorski A. 1995, Tekstylia z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska szkieletowego w Poznaniu-Śródka (Aneks), WSA 3, s. 128 – 138.

Sikorski A. 1989/90, Tkaniny z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska „szkieletowego" w Dębczynie, gm. Białogard, województwo koszalińskie, MZP 25/26, s. 159 – 172.

Wrzesińscy A. i J. 1992, Sprawozdanie z badań na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku szkieletowym w Dziekanowicach, gm. Łubowo, woj. poznańskie, WSA 1, s. 103 – 112.

1993, Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Dziekanowicach, gm. Łubowo, woj. poznańskie, stan. 22 — sezon badawczy 1992, WSA 2, s. 157 – 184.

1995, Dwa interesujące groby z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska szkieletowego w Dziekanowicach, gm. Łubowo, woj. poznańskie, stan. 22, WSA 3, s. 207 – 218.

GEWEBE AUS DEN GRÄBERN DES FRÜHMITTELALTERLICHEN SKELETTGRÄBERFELDS IN DZIEKANOWICE, FST. 22

Zusammenfassung

Das am östlichen Ufer des Lednica-Sees liegende Skelettgräberfeld wird auf den Zeitraum von der Mitte des 11. bis Ende des 12./ Jh. datiert. In 12 unter den 330 Gräbern wurden geringe Gewebefragmente freigelegt. Den Laboranalysen wurden die aus 7 Gräbern stammenden Gewebeüberreste sowie ein Fragment, das kein Weberartikel war, aus 1 Grab unterzogen.

Die analysierten Gewebe sind Fragmente von drei Gewebegruppen:

I/Kopfdeckungen (Kopfbinde aus dem Kindergrab — 64/94; Stirnband aus dem Frauengrab — 36/94)

II/Kleidungsreste (in der Nähe des Beckens aus dem Grab eines Jugendlichen — 29/92)

III/Überreste von kleinen Beuteln — Behältern (?) (Grab eines Jugendlichen — 29/92; Kindergrab — 1/93; 2 Männergräber — 49/95 und 50a/95).

Fragment einer dünnen Schnur (IV) — die kein Weberartikel war — mit der der Schläfenring an die Kopfdeckung befestigt wurde, trat im Frauengrab — 94/95 auf.

Sämtliche Überreste von Textilgeweben waren aus Schafwolle hergestellt. Die abgesonderten Gewebegruppen unterscheiden sich voneinander mit der Garndicke, Bindung und Oberflächenfaktur (Tabellen 1 – 7, Abb. 2, 3, 5, 9, 10, 12, 14, 17). Der Komplex besprochener Gewebe bildet eine typische Sammlung von Funden dieser Art, die in Fundstellen aus dem 11.-12. Jh. auftreten. Ein Teil der Gewebe weist darauf hin, daß bei ihrer Herstellung ein vertikaler Webstuhl genutzt war, die Verwendung eines horizontalen Webstuhls mit Trittbrett kann jedoch nicht ausgeschlossen werden. Der Erhaltungszustand von besprochenen Gewebefragmenten läßt es nicht zu, eindeutig zu bestimmen, ob wir mit den speziell für sepulkrale Zwecke ausgeführten Geweben zu tun haben.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Grundriß des Grabes 29/92 incl. Funden.

Abb. 2. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22 — Gewebefragment in situ (vgl. Abb. 1A).

Abb. 3. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22 — Gewebefragment aus der Kleidung (vgl. Abb. 1B).

Abb. 4. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Grundriß des Grabes 1/93 incl. Funden.

Abb. 5. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22 — Gewebefragment aus dem kleinen Beutel.

Abb. 6. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Grundriß des Grabes 36/94 incl. Funden.

Abb. 7. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Schläfenring aus dem Grab 36/94 (vgl. Abb. 6).

Abb. 8. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Schläfenring aus dem Grab 36/94 mit dem ihn umwickelnden Gewebe.

Abb. 9. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Gewebefragment aus dem Schläfenring aus dem Grab 36/94.

Abb. 10. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Grundriß des Grabes 49/94 incl. Funden. A — Lederfragment mit dem Gewebe; A — Schema der 1. Gewebebindung.

Abb. 11. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Grundriß des Grabes 64/94 incl. Funden A — Rekonstruktion der Kopfbinde mir angehängten Schmucksachen; B — die am besten erhaltene Zinnperle.

Abb. 12. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Fragment der Kopfbinde aus dem Grab 64/94 in situ (vgl. Abb. 11A).

Abb. 13. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Grundriß des Grabes 49/95 incl. Funden. A — Gewebefragment, angeklebt an die Münzen.

Abb. 14. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Gewebefragment, angeklebt an die Münzen (vgl. Abb. 13A).

Abb. 15. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Grundriß des Grabes 50a/95 incl. Funden. A — Fragment einer Münze, angeklebt an die Messerscheide.

Abb. 16. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Grundriß des Grabes 94/95 incl. Funden. A — Ort des Fadenauftretens.

Abb. 17. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Fragment einer Schnur — der Fäden zur Befestigung des Schläfenringen aus dem Grab 94/95 (vgl. Abb. 16A).

Abb. 18. Dziekanowice, Gem. Łubowo, Fst. 22. Fragment des Gewebenegativs aus der Parierstange des Schwerts aus dem Grab 8/94.